

LIKE . red.: Camilla Mehlzen & Vincent F. Hendricks.

*”Dårlig information
kan leve længe og
godt på et ureguleret
informationsmarked –
happy hour på fake news.”*

VINCENT F. HENDRICKS,
PROFESSOR I FORMEL FILOSOFI
(2018)

FOKUSORD

Fake news
Nyheder
Information
Misinformation
Disinformation
Informationskvalitet
Framing
Rygter

Kapitel 4.1

FAKE NEWS OG INFORMATIONSKVALITET

FAKE NEWS ER IKKE EN NYHED

I 1835 rapporterede den amerikanske avis *The Sun* om en ny såkaldt videnskabelig opdagelse af liv på månen. I et teleskop havde forskere set forskellige former for liv, deriblandt en race af flagermusemennesker, der byggede templer på månen. Historien blev krydret med månebeboernes frigjorte seksualitet og liv. En af bagmændene bag avisen *The Sun* var forretningsmanden Benjamin Day. Aviser som *The New York Times* og *Wall Street Journal* var dengang luksusvarer, og med en pris på seks penny var aviserne forbeholdt de få. Benjamin Day lancerede i 1833 *The Sun* til én penny per avis og underbød dermed alle sine konkurrenter.

Det var ikke kun prisen, han underbød. Det eneste og afgørende kriterium for historierne var, hvor mange aviser de kunne sælge. Også dengang var det i høj kurs at bringe sensationelt, dramatisk og saftigt kriminalstof for at sælge aviser. Med beretninger om flagermusemennesker på månen gik *The Sun* skridtet videre end tabloide sensationshistorier for at få flere læsere.

Figur 4.1
Great Moon Hoax
Med historier om opdigtede flagermusemennesker på månen forsøgte *The Sun* med stort held at sælge flere aviser i 1835.

Fake news er ikke en nyhed. Det nye er, at fupnyhederne fylder mere og mere i nyhedsbilledet og kan sprede sig hurtigere til et stort publikum via de sociale medier. Fake news og misinformation på

nettet er stigende, og de kan få personlige, politiske og samfundsmæssige konsekvenser, som vi ikke tidligere har set. I 2013 bekendtgjorde World Economic Forum, at digital misinformation er en global udfordring på linje med klimaforandringer, stigende økonomisk ulighed og vandforsyningskrise.

Fake news fylder også mere i Danmark. Undersøgelsen 'Fake News and Disinformation Online' foretaget af Europa-Kommissionen viser, at tre ud af fire danskere mener, at fake news er et problem i Danmark. Over halvdelen af danskerne svarer, at de støder på fake news ugentligt. Tre ud af fire danskere mener, at fake news er en trussel mod demokratiet. Borgerne i de fleste andre EU-lande er endnu mere bekymrede for fake news end danskerne. Sammenlignet med de andre EU-borgere har danskerne større tiltro til, at de kan identificere fake news og misinformation. Danskerne har også større tillid til online-nyheder (Europa-Kommissionen 2018).

Et definerende træk ved fake news er, at de har et andet formål end journalistik og oplysning. De fingerer (dvs. giver sig ud for) at være journalistik og sandhedssøgende, mens målet reelt er et helt andet. Ved at fremstå som ægte nyheder kan fake news give sig ud for at have oplysning eller sandhed som det endelige mål. Reelt gælder det dog om at vildlede eller at tjene penge, hvilket er skjult for modtageren. Fupnyhederne kan for eksempel stamme fra seriøst klingende webadresser, der er suppleret med vidnesbyrd i form af manipuleret billed- og videomateriale.

SKALA OVER INFORMATIONSKVALITET

Historier kan have forskellige grader af sandfærdighed, dvs. at nogle historier er tættere på sandheden end andre. Der er historier, som slet ikke er nyheder, selv om de giver det indtryk: fake news.

At være informeret om noget kræver, at du har korrekte, faktuelle overbevisninger. Modsætningen er ikke at være uinformeret, men at være misinformeret. Hvis du er misinformeret, har du faktisk falske overbevisninger, som du tror er sande. Misinformation er dog sjældent blot falsk, men en blanding af sande informationer, fordrejede informationer og forkerte påstande.

Misinformation misleder borgere, politikere og journalister. Du kan uforvarende bidrage til misinformation ved at videreformidle information, du selv tror på, men som viser sig at være et falsum. Hvis misinformationen derimod er bevidst, er der tale om disinformation.

Det er vigtigt, at du kan vurdere kvaliteten af informationer og være kildekritisk. Men det er ikke altid enkelt at afgøre, hvad der er misinformation. Center for Information og Boblestudier har udviklet et redskab til at vurdere nyheder ud fra deres sandhedsgrad: en skala over informationskvalitet (Hendricks og Vestergaard 2017). Skalaen

OPGAVE

Hvordan ved du, om en historie, du læser på nettet eller sociale medier, er sand?

Hvad kigger du efter? Skriv en liste med markører, der kan afsløre fake news.

“Den globale risiko for massiv digital misinformation står i centrum for en konstellation af teknologiske og geopolitiske risici, der strækker sig fra terrorisme til cyberangreb og sammenbruddet af globale styreformer.”

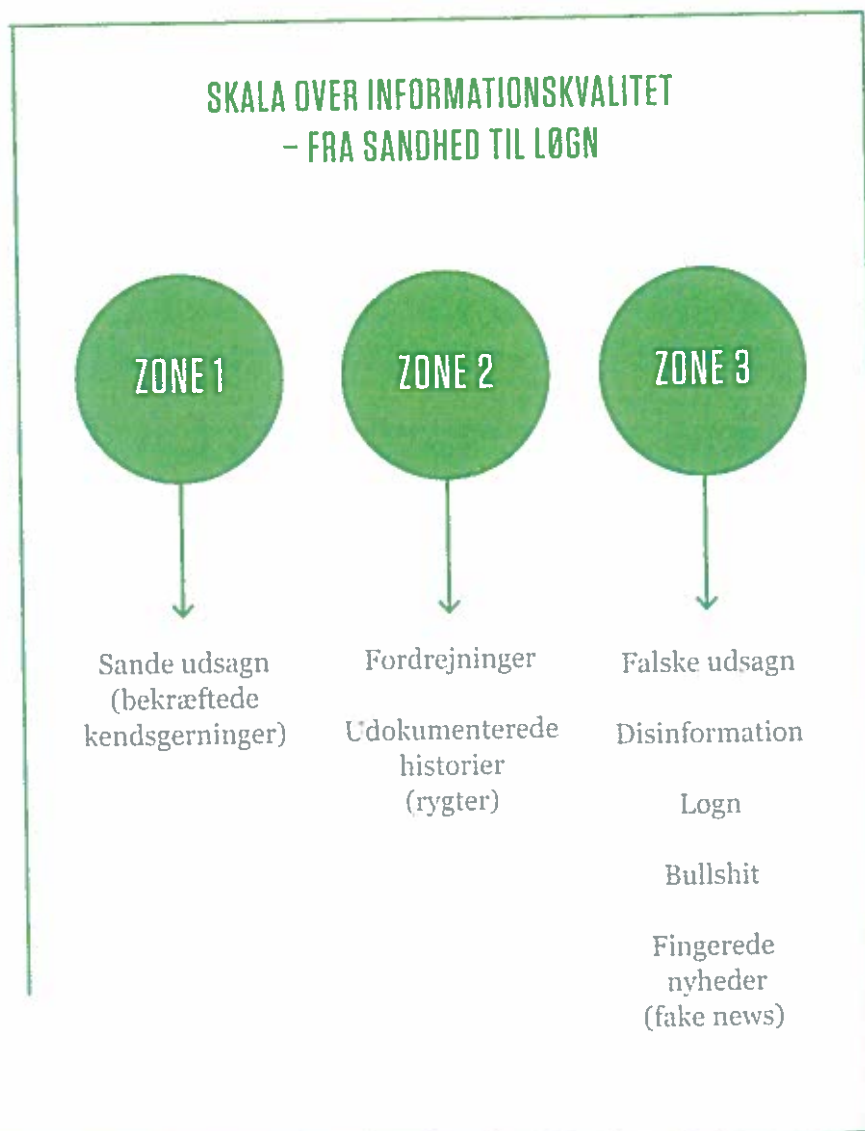
WORLD ECONOMIC
FORUM

er delt i tre zoner. Jo længere ned ad skalaen fra zone 1 til 3, jo større er graden af misinformation.

ZONE 1 SANDHEDSZONEN

I zone 1 ligger nyheder og informationer, som er baseret på bekræftede kendsgerninger. I journalistik og videnskab er der pålidelige metoder til at fastsætte kendsgerningerne.

Et eksempel på zone 1-information er videnskabelige artikler, som ifølge akademisk skik bør være forsynet med en udførlig litteraturliste, detaljerede kildehenvisninger og referencer. Således har modtageren af informationer fra en lodig akademisk artikel altid muligheden for at rekonstruere tekstens budskaber.

Figur 4.2
Skala over informationskvalitet
- fra sandhed til fake news

Et andet eksempel er journalistik, hvor der foreligger "hårde beviser" som for eksempel optagelser og materiale, der kan dokumentere historiens sandfærdighed, eller der er samstemmende vidneberetninger fra flere uafhængige tillidsværdige kilder.

ZONE 2 GRAZONEN

I zone 2 befinder sig fordrejede og udokumenterede historier. Alle historier har en vinkel eller en ramme, men hvis vinklerne bliver spidse, og rammen for ensidig, bliver det til fordrejning.

Fordrejede historier er nyheder, der vinkles eller rammesættes på en ensidig måde, så de kan give en fordrejet opfattelse af virkeligheden. De involverer ikke direkte falske påstande, men fremhæver visse aspekter i en given sag på bekostning af andre. Det kan for eksempel være ved kun at repræsentere én side i en sag eller ved kun at give udvalgte sager opmærksomhed.

Framing, eller indramning, handler om at rammesætte eller vinkle et budskab, så du fremhæver nogle aspekter af en given sag på bekostning af andre aspekter. Framing er både et spørgsmål om ordvalg og om fortælling/vinkel. Et eksempel på framing er udtrykket 'cafépenge', som vandt frem sidst i 1990'erne som en betegnelse for det beløb, som hjemmeboende studerende på ungdomsuddannelse fik i uddannelsesstøtte (SU). Bag udtrykket var oprindeligt et politisk ønske om at halvere uddannelsesstøtten til hjemmeboende studerende, og udtrykket cafépenge bidrog til at skabe et billede af forkælede studerende, der bruger skatteborgernes penge på unødvendige luksusgoder som for eksempel café latte. Cafépenge har siden sneget sig ind i sproget, men det er fortsat et værdiladet udtryk.

Spidsvinkling kan ske ved at skrue en nyhedshistorie sammen på en ensidig måde. Hvis temaet for eksempel er arbejdsløshed, kan journalisten henvende sig til en arbejdsløs, som beretter om, hvor mange ansøgninger hun eller han sender hver måned uden held. Eller journalisten kan henvende sig til en arbejdsgiver, som har svært ved at finde arbejdskraft. Det samme tema kan alt efter fokus fremstå som et spørgsmål om dovne, grådige, arbejdsløse skurke eller som systematiske vilkår, der rammer personer, som bliver ofre for arbejdsløshed. Sker vinklingen massivt og systematisk i én retning, er resultatet ubalanceret dækning og nyhedsformidling, som kan være vildledende.

Beslægtet med skarpvinklinger er sandhed i udvalg, også kaldet 'cherry-picking'. Det henviser til, at man plukker netop de kirsebær på træet, der passer én, men forbigår de andre. Eller at man i politik undlader at nævne netop de kendsgerninger, som ikke støtter ens program, perspektiv eller pointe.

Udokumenterede udsagn kan være sande eller falske. Nogle

OPGAVE

Gå sammen i en mindre gruppe, og find to-tre eksempler på fake news på nettet. Hvordan kan I vurdere, at de er fake news?

ORD, DER FRAMER

Cafépenge
signalerer 'SU er
lommepege, ikke
nødvendigt'

Skattelettelse
signalerer 'skatter er til last,
ikke til gavn'

Kvalitetsreform
signalerer 'omlægning er
godt, ikke dårligt'

gange er der noget om snakken, andre gange ikke. Det er svært at afgøre, når der netop kun er tale om rygter, der hverken er dokumenteret som kendsgerninger eller afsløret som blot et rygte. Imidlertid kan de have stor indflydelse på folks opfattelse af en sag eller en person, herunder politikere. Det gælder også, selvom rygterne er blevet afsløret som falske.

ZONE 3 VILDLEDNINGSZONEN

I zone 3 af informationsskalaen ligger tre forskellige typer af nyheder/historier: løgne/disinformation, bullshit og fake news.

Løgne: Løgne er falske udsagn, hvor afsenderen godt ved, at det er falsk. En løgn består i bevidst at vildlede med et mål om at danne falske overbevisninger hos den, der lyves for, og manipulere vedkommendes opfattelse af, hvad kendsgerningerne er. Løgneren anerkender skellet mellem sandt og falsk, kender til sandheden, men forsøger at skjule den med løggen. Disinformation er, ligesom løgne, bevidst vildledning og er en bredere betegnelse for informationer, der bevidst søger at vildlede modtagerne.

Bullshit: I modsætning til at bedrage ved hjælp af falske udsagn gemmer afsenderen af bullshit sine reelle hensigter. Når man bullshitter, lader man, som om man er eller gør noget andet end det, man egentlig er eller gør. Målet med bullshit er ikke nødvendigvis at få folk til at tro på indholdet af det, man siger. Det kan også være at få folk til at handle på en bestemt måde eller selv slippe af sted med noget – uden at det bliver opdaget, at det er det, man forsøger. Hvis man for eksempel bullshitter ved at tale udenom, kan man gøre det ved at lire en masse for sagen irrelevante, men faktisk korrekte informationer af. Det kan give et indtryk af, at man forsøger at besvare spørgsmålet, mens målet reelt er at trække tiden ud og netop slippe for at svare.

Fake news: Selv om fake news oftest består af falske eller udokumenterede påstande, fordrejninger og forvanskninger, som til sammen virker som misinformation, er det definerende træk ved fake news ikke, at deres indhold er falsk. Fake news er ikke nødvendigvis løgne. Meget fake news kan kategoriseres som en form for bullshit, hvor hensigten ikke nødvendigvis er at få folk til at tro på historien, men snarere at få dem til at agere på en bestemt måde, som er til ens fordel.

CASE

”Politikker fundet død”

”Politikker fundet død”, stod der med to k'er på sitet Newsa.dk i januar 2017. Historien berettede om en ung kvinde, der var fundet livløs på Brostykkevej i indre Aarhus. Sammen med overskriften var et billede af politikerens Johanne Schmidt-Nielsen fra Enhedslisten, som dog i artiklen blev omtalt som ”Johannes Schmidt Nielsen”.

Nyheden om Johanne Schmidt-Nielsens pludselige død spredte sig de efterfølgende dage på sociale medier, også til nyhedsmedierne. For eksempel spurgte TV 2 efter tips fra læserne. Men det var en falsk nyhed. Der var ikke en død kvinde på Brostykkevej. Faktisk er der slet ikke en Brostykkevej i Aarhus. Og på Johanne Schmidt-Nielsens Facebook-profil kunne man den 19. januar 2017 læse de opmuntrende ord:

- 🕒 **”Nix. Jeg er ikke død. Og jeg aner ikke, hvad det er for en hjemmeside. Hvis den har til formål at sætte fokus på falske nyheder, så må der være bedre metoder end at lægge beskrivelser af fiktive lig og falske blodige gerningssteder ud på nettet.”**

PS. Overvejede at udtale til Metroxpress, at jeg er iskold ... muahahahaha.”

Det er langt fra første gang, en kendt og levende person bliver erklæret død af et medie. I de senere år har der på digitale medier floreret rygter om levende kendte menneskers død, heriblandt Kanye West, Denzel Washington og Cher. De falske rygter opstod også for de digitale medier. Da den amerikanske forfatter Mark Twain var i Europa i 1897, opstod der et rygte om hans død i de amerikanske medier. Han sendte et telegram med en sætning, der senere skulle blive flittigt citeret: ”Rygterne om min død er stærkt overdrevne.”

TRE TIP

Afsender

Læg mærke til, hvilket medie nyheden kommer fra. Har du hørt om mediet før? Har du tillid til mediet?

Fejl

Hold øje med stavfejl, og om tekst og billede passer sammen.

Overdrivelse

Spørg dig selv, om nyheden kan passe. Eller er den for vild? Er der pyntet på historien?

Figur 4.3

"Nix, jeg er ikke død," erklærede Johanne Schmidt Nielsen på Facebook den 19. januar 2017. Her er nogle af kommentarerne.